

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 2 (P2)

2016

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 70

Memorandamu leyi yi na 9 wa tipheji.

XIYENGE XA A: NOVHELE**NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana****XIVUTISO XA 1: XIKAMBELANTWISISO**

- 1.1 I Manayila.√ (1)
- 1.2 Manayila u twile xiritwana xa le ndzeni xi n'wi vutisa swivutiso leswi endleke leswaku a hetelela a nga ha tisungangi.√√ (2)
- 1.3 A a lava ku hambana na mhaka ya ku sindzisiwa hi tata wakwe leswaku a tekiwa hi Muzayiwe.√√ (2)
- 1.4 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena lama twisisekaka. Xikombiso: Yi kombisa leswaku loko xilo a nga xi lavi a nga pfumeli ku tsakisa munhu un'wana.√√ (2)
- 1.5 U vula leswaku u lava ku hambana na tihanyi ta tata wakwe ta ku n'wi xavisa leswaku a tekiwa hi Muzayiwe ku endlela leswaku a ta n'wi pfluxela bindzu ra yena ra tibazi.√√ (2)
- 1.6 A a lovile.√ U dlayiwile hi mbitsi ya ku hlongoleriwa n'wana loyi a nga tlhela a ya chayisiwa hi movha a lova.√ (2)
- 1.7 U pfumerile ku cata na Muzayiwe kasi a endlela ntsena ku khanya tata wakwe hi ku suka a baleka hi siku ra mucato.√√ (2)
- 1.8 Swi seketela hi ndlela ya ku vito ra tsalwa ri ri 'Ndzi ngo tinciki', leswi swi vulaka leswaku swi nga antswa a tisunga ku ri na ku tekiwa hi munhu loyi a nga n'wi rhandziki.√√ (2)
- 1.9 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke leyi twisisekaka. Xikombiso: Munhu a nga fanelangi ku ololoxa xiphiko hi ku tisunga hikuva a hi ndlela yo lulama.√√ (2)
- 1.10 A huma ekhotsweni eBonn kusuka epurasini ra baas Donder ra Pluinvee.√ (1)
- 1.11 A khomiwile endzhaku ka loko yena na va Lefty va tsandzekile ku phanga mali eka movha wo fambisa mali wa ka Jesco.√√ (2)
- 1.12 Mukamberiwa u ta andlala mavonelo ya yena lawa ya twisisekaka. Xikombiso: Jamboti u endlile kahle swinene ku va a pfunile baas Donder swi endlile leswaku a huma hi nawu ku tlula leswi a va lava ku swi endla na va Scarface na Bull.√√ (3)
- 1.13 I ku va a kumile Lefty a n'wi yimerile le kaya leswaku va ya hetisa ntirho lowu a va wu kunguhatile wa ku ya phanga mali ya feme ya Jesco. A lava ku kuma mali leswaku yena na Manayila va ta hanya hi ku tiphina vutomi bya vona hinkwabyo.√√√ (3)

- 1.14 Hikokwalaho ka leswi a a vavisekile swinene emoyeni hikuva xikongomelonkulu xa yena xa ku vuya a ku ri ku ta vonana na murhandziwa wa yena Manayila loyi sweswi a va vula leswaku ku lahliwa masalela ya yena.√√ (2)
- 1.15 A a ri eBonn. A ya lava Jamboti murhandziwa wa yena./C.√ (1)
- 1.16 U twile hi mufundhisi Chavani loyi a nga n'wi vona eswilahlweni.√ A a ri emutini wa John Chavani.√ (2)
- 1.17 Mukamberiwa u ta seketela mhaka leyi hi ku boxa swin'wana swa leswi: A va hambanangi hambiloko va hlangana na ku tikeriwa evuton'wini. Kumbe hambiloko va swi tiva leswaku mindyangu ya ka vona a yi dzahisani fole vona a va tiyimeserile ku tekana.√√ (2)
- 1.18 Mukamberiwa u ta kombisa leswi a swi tsakelaka hi vumunhu bya Jamboti. Xikombiso: Ku va Jamboti a ri munhu wa ntwelavusiwana na mbilu ya vunene hikuva u lamulerile 'baas Donder' eka va Scarface na Bull na ku va a ri munhu loyi a tibyela ku lulamisa vutomi bya yena a ta hanya hi ndlela ya kahle.√√ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

KUMBE/NA

XIYENGE XA B: NTLANGU**BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele****XIVUTISO XA 2**

- 2.1 I ya leswi Mathebula a twile leswaku Makhanana u na swigangu.√√ (2)
- 2.2 I swiambalo swo durha leswi Mathebula a vulaka leswaku u xavela Makhanana.√ (1)
- 2.3 Ngoveni.√ (1)
- 2.4 Leswaku a nga na nandzu./B.√ (1)
- 2.5 A hi swona, A wu ri ntiyiso leswaku Makhanana a a rhandzana na ndhuna ya le swikwengeni Gezani/Maluleke.√√√ (3)
- 2.6 Mathebula u tikume a ri ekhombyeni ro lumbetiwa hi nandzu wo dlaya Gezani hikwalaho ka Makhanana.√√ (2)
- 2.7 Mavundza.√ (1)
- 2.8 A a chava leswi nuna wa yena a ri kona enkhubyeni.√√ (2)
- 2.9 A a nga hloniphi nuna wa yena/a a nga chavi ku tikuma a ri ekhombyeni hi mhaka ya vugangu.√√ (2)
- 2.10 Endzhaku ka ku va Makhanana a nyamalarile, Mathebula u yile a ya tumbelela emakhwatini lawa a va yile eka wona√, Mathebula u bile Gezani√, Mavundza u endle wonge u ponisa Gezani kasi a lava ku n'wi chelela xiganama a lova.√ (3)
- 2.11 Nuna wa yena a nga ha yi a ya etlela eka yindlu ya yena√ na leswaku nuna wa yena a nga ha dyi swakudya swa yena.√ (2)
- 2.12 U endle kahle hikuva Mathebula a a ta ahluleriwa nandzu wo ka a nga wu endlangi./U endle kahle a rihisa ku kholeriwa hi Mavundza endzhaku ka ku va a fe tihlo.√√√ (3)
- A nga endlangi kahle hikuva a fanele ku seketela no sirhelela nuna wa yena ehenhla ka nandzu wo dlaya Gezani.√√√ (3)
- 2.13 Mukamberiwa u ta kombisa matitwelo ya yena lama twisisekaka a tlhela a seketela. Xikombiso: Swi ndzi tsakisile ngopfu hikuva va tivonele hi ya vona mahlo leswi nga endla leswaku va va na vumbhoni byo tiya mayelana na leswi N'wa-Rimbelule a swi bye hosi na vaakatiko, swa leswaku Mavundza hi yena a dlayeke Maluleke.√√ (2)

- 2.14 Ri dlayiwile hi rihunyi loko a ri karhi a vandzekela byalwa byo thwasisa Mavundza hi Mbhalati.√√ (2)
- 2.15 N'wa–Rimbelule u tifananisa na vavanuna hikuva nuna wa yena a nga ha ri na mhaka na yena/A a rila ku kombela ku pfuniwa hikuva a ha rhandza nuna wa yena no tsakela ku va a hlayisiwa hi yena.√√ (2)
- 2.16 Ku va a kota ku miyeta ntshungu loko N'wa-Rimbelule a ri karhi a nyika vumbhoni./Ku ahlula nandzu wa Mavundza hi ndlela leyinene.√√
(Amukela na tinhlamulo tin'wana leti kombisaka vutlhari na matimba ya hosi Magamana.) (2)
- 2.17 Vugangu bya dlayisa./Hambi u famba enkoveni lundza ri ta vonaka./ Leswaku vanhu lava tekiweke va fanele ku tshembeka eka varhandziwa va vona.√√ (2)
- 2.18 Byi paluxiwa hi loko a ala ku ya ya boha Mathebula a etlele, a vula na leswaku loko ku ri yena a nge tshineli no tshinela.√√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti seketeriwaka hi leswi nga eka tsalwa.) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

KUMBE/NA

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**NDZI NA TIMFANELO – SJ Malungana na NJ Maluleke****3.1 'HAMBIKONA! – SJ Malungana**

- 3.1.1 Emutini wa Beauty.√ (1)
- 3.1.2 A ya pfuniwa hi swiphiso leswi a ri na swona swa muti wa yena.√ (1)
- 3.1.3 Vanghana./A.√ (1)
- 3.1.4 Ku nghenelela eka swa tipolitiki a tlhela a nga ha tshami ekaya.√ (1)
- 3.1.5 UPA.√ (1)
- 3.1.6 A vona wonge nsati wa yena a nga swi tsakeli ku a nghenelela eka swa tipolitiki.√√ (2)
- 3.1.7 Vanuna va vona a va sungurile ku famba va nga leli vasati va vona na kereke va nga ha ri na mhaka na yona.√√ (2)
- 3.1.8 Loko dyambu ri lava ku pela.√√ /ri ya eku peleni.√√ (2)
- 3.1.9 Ya ku hluriwa ka vandla leri a ri rhangeriwile hi Vulambi ra NAN.√√ (2)
- 3.1.10 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena lama twisisekaka. Xikombiso: Swa amukeleka, mufundhisi u ta tirhela tiko hi ndlela yo tshembeka handle ko tirhisa vukungundzwana.√√

KUMBE

A swi amukeleki, hikuva u ta tinyiketela eka ntirho wa swa tipolitiki hikuva wu na mali yo tala a nga ha vi na mhaka na kereke.√√

(Amukela na man'wana mavonelo ya mukamberiwa.) (2)

- 3.1.11 U nga vi na swihundla eka ndyangu wa wena.√√
(Amukela na tin'wana tidyondzo leti twalaka.) (2)

NA**XIVUTISO XA 3.2****3.2 HI VAKANDLI – SJ Malungana**

- 3.2.1 Dan-Vafana√ (1)
- 3.2.2 Ya swikhumba√, eNew Town.√ (2)

- 3.2.3 Thelegiramu./C.√ (1)
- 3.2.4 A ku huma khomba.√√ (2)
- 3.2.5 Tomu.√ (1)
- 3.2.6 A hi swona, a hembela Valungu a ku ku na nkosi ekaya ku nga ri swona.√√ (2)
- 3.2.7 Yehovha/Xikwembu xi nyike munhu miehleketo/vutlhari/vutivi.√√ (2)
- 3.2.8 Hikuva se a va sungula ku n'wi ehleketelela ku a hamba hi ku nkosi wa mana wa yena wu tshama wu va kona nkarhi wun'wana.√√ (2)
- 3.2.9 Wu kahle, hikuva loko a va lo n'wi tshika a ta ya emahlweni no hamba a tshika ku tirha./A ri kahle, a va fanele va lo n'wi tshinya ivi loko a engeta a hamba va n'wi hlongola. √√
(Amukela na mavonelo ya n'wana ya mukamberiwa. Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)
- 3.2.10 A ndzi ta n'wi tsundzuxa leswaku a tshika ku hembela vathori va yena a tirha hi ku tshembeka.√√√ (3)
(Amukela na swin'wana switsundzuxo swa mukamberiwa.) (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE D: VUTLHOKOVETSERI**XIVUTISO XA 4****4.1 PHOFULA NAMUNTLHA – HP Siwela**

- 4.1.1 Xi vulavula hi munhu loyi a tsundzuxaka un'wana leswaku loko ku ri na munhu loyi a n'wi rhandzaka a vule, na loko ku ri na munhu loyi a nga n'wi dyohleke a kombele ku rivaleriwa eka nkarhi wolowo leswaku a ta kuma ku tsaka emoyeni hikuva loko a swi yisa eka nkarhi lowu taka swi nga endleka swi nga ha koteki.√√√ (3)
- 4.1.2 'A nga tshembeki' yi vula leswaku a swi fanelangi ku veka makungu ya hina eka nkarhi lowu taka kasi 'a nga hanyi' yi vula leswaku i siku leri hi nga riki na ntiyiso wa leswaku ri ta va kona. Swivulwa leswimbirhi swi vula leswaku hi hava ntiyiso wa leswaku siku leri landzelaka hi ta ri vona/hi hava ntiyiso wa leswaku ku ta humelela yini eka siku leri landzelaka.√√√ (3)
- 4.1.3 Mbuyelelo lowu wu komba ku n'wi khutaza/hlohletela leswaku a vula swo karhi./ku tshikelela.√√ (2)
- 4.1.4 Phofula.√ (1)
- 4.1.5 I ku tshama na timhaka leti ti ku vavisaka u nga byeli munhu./A.√ (1)
- 4.1.6 Yi paluxa mhaka ya leswaku ku kombela rivalelo loko u dyohle munhu i mhaka ya nkoka evuton'wini naswona swi tisa ku rhula emunhwini.√√ (2)
- 4.1.7 'Xikhutu' yi tisa xifaniso xa nchumu lowu nga ololokangiki, wa magombogombo √ kasi 'gogonya' yi tisa xifaniso xa nchumu lowu twisaka ku vava wo fana na xiribyana lexi ku ngheneke entangwini kumbe etihlweni. Eka hungu swi kombisa leswaku nchumu lowu munhu a nga byeliki van'wana wu vavisa ku fana na xikhutu kumbe wa gogonya.√ (2)
- 4.1.8 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Munhu a nga fanelangi ku veketela timhaka, u fanele ku vula swilo leswi swi n'wi karhataka hi nkarhi wolowo hikuva swi nga endleka a nga wu kumi nkarhi wo swi vula./Munhu u fanele ku hatla a vula leswi n'wi karhataka leswaku a ta kuma ku rhula emoyeni.√√ (2)
- (Amukela na tin'wana tidyondzo leti twalaka.) (2)
- 4.1.9 Swi tshikelela nkoka wa leswaku loko u ri na xo xi endla xi endle namuntlha hikuva ra mundzuku a ri tshembisiwangi munhu.√√ (2)

NA

4.2 KU LANGUTIWA VITO – RK Maluleke

- 4.2.1 Xi vulavula hi matirhelo ya nawu lama nga tirhiki ku fana eka vanhu hinkwavo, hi ku va ya vevuka eka lava va swiyimo swa le henhla ivi ya tikisa eka lava va nga eka swiyimo swa le hansi.√√√ (3)
- 4.2.2 Ri vula ku dlaya/ku herisa vutomi bya munhu/ku dlayiwa.√√ (2)
- 4.2.3 Pilato ri lombiwa ri huma eBibeleni laha a nga ala ku tinghenisa eka rifu ra Yesu. Va-Pilato i vanhu lavo chava ku yimela timhaka ta ntiyiso, va tihlamba eka timhaka leti lavaka leswaku va teka xiboho.√√ (2)
- 4.2.4 Ntila wa 17: Vito ra munhu i xitlhangu xakwe masiku lawa, xitlhangu i nchumu lowu munhu a tisirhelelaka hi wona enyimpini. Mutsari u vula leswaku loko munhu a tiveka, a fumile, kumbe a ri na xiyimo etikweni a nga khomiwi kumbe ku xanisiwa loko a dyohile.√√ (2)
- 4.2.5 Vanhu lava va nga endliwiki nchumu hambiloko va hoxile./C.√ (1)
- 4.2.6 U vula leswaku tiko ra Afrika-Dzonga a ri nge kuli loko vanhu va nga ri na ntiyiso.√√ (2)
- 4.2.7 Thoni yo holova/kariha/ya ku sapatela/godela. Rito 'Loyi' na xihlamari emakumu ka rona swi komba ku holova/Nebukadnetsar i vito ra hosi leyi nga tlula nawu wa Xikwembu ku kala yi xupuriwa yi hundzuka xiharhi yi dya byanyi. Rito leri ro godela.√√ (2)
- 4.2.8 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena. Xikombiso: Ndzi pfumelelana na yona. Hi masiku hi vona vanhu lava nga eka swiyimo swa le henhla va endla vuxisi bya tithendara kambe loko va kumeka ko vulavuriwa hi swona eka maphephahungu ivi swi tshikiwa va tlhela va nyikiwa tin'wana tithendara.√√√/A ndzi pfumelelani na swona. Nawu wa tiko wu tirha ku fana eka vanhu hinkwavo hikuva hi vona vanhu vo tala va swiyimo swa le henhla va hlongoriwa emintirhweni na ku khomiwa hikwalaho ka vukungundzwana.√√√ (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70